

не бяха допуснати в официалния салон, обвинявани в лудост и бездарие. При есето за Белински Здравко Петров не сочи случая с импресионистите. Той само напомня, че в стара Германия Маркс и Фридрих Енгелс не получиха катедра от същите сили на академизма. Авторът ни въвежда в света на Белински, за когото е писано неведнъж, но ни въвежда като в един нов свят — той търси сферите на въздействие от своя позиция. Чужд на „теоретизацията“ за великия теоретик, той се интересува от нещата в областта на документалния факт, от онова напрежение на словото, което преминава от доказателство в доказателство:

„Белински бе, който отиде в затвора на посещение и стисна десницата на Лермонтов, виждайки в него втората потегната надежда на Русия. Той бе, който в една ранна утрин почука на вратата на Достоевски и братски прегърна бледоликия автор на „Бедни хора“. Белински насърчи Гончаров, издигна Колцов, помъчи се да отдръпне от пропастта Гогол, даде тласък на младия Некрасов, оцени световното значение на Пушкин и зад поемката „Парашка“ на Тургенев видя контурите на бъдещия руски колос.“

Не бих се спрял на този читател, ако само в осем реда и половина не бе кондензирана такава огромна информация, поднесена наглед спокойно, но криеща потенциалната енергия за статия от няколко страници. Такива късове от наситена критическа проза той вмъква и в други места на есеистичните портрети, за да не ни лиши от фактологията, която все пак ни държи близо до земята, реалния свят.

При Белински, недоучения критик, той отделя „влизането“ в есеистичния материал с един предвиден „отдых“, т. е. с глава II. Но „отдыхът“ е само привиден — следват още две части. Във II част ние сме вече в епохата на Белински, в тази тъмна николаевска нощ, в която честното слово е свещ в литературния мрак на Русия. Това е времето на прословутото „Трето отделение“, на полицеймайстерите — защитници на душевното черносотничество. В третата част на тази есеистична миниатюра Здравко Петров отново нахвърля конкретни страни от живота на Белински — този път — раждане, родители, изграждане, начални литературни прояви. И два-три реда, предназначени повече за непредвиден шок: „Белински умира от туберкулоза на 28 май 1848 г. Когато умираше, агентът на III отделение го чакал в съседната стая, за да го арестува.“

Тук вече ние не можем да не бъдем между неколкократни приятели, които изпращат великия критик във Волковското гробище, тихо, в мъгливата влажна утрин, завинаги...

Съпричастие, към което ни водят портретите на Здравко Петров, е може би онова, на което критикът най-много разчита. Може би точно затова той не се задоволява само със словесни анализи, а търси и конкретни, понякога „микроскопични“ случаи и епизоди, приобщени към обикновенния аналитичен ма-

териал. Така той поддържа интереса към повествователната част на есето, а, от друга страна, създава си възможности за споменатите аналитични разрези, изводи, търсене на смисъл и заключения. От един такъв епизод (разговора на Добролюбов с младо момиче по повод повестта „Първа любов“ на Тургенев) той използва възможността да насочи съжденията си към класовата психология. Внезапно проличават критическата находчивост, точността на удара, намерената мисъл, онова смислово значение, което самият автор желае да ни внуши.

Като цяло Здравко Петров използва и литературния паралел. Самото съпоставяне на циклите от есета има за цел да създаде условия за отлики и сравнения. Във всяко есе живеят все литературни законодатели с противоречията и единството на своето време. Минало е времето, когато Георги Живков казва на Захари Стоянов: „Каква книга си написал ти за Христо Ботйова? Нима не знаем какъв вагабонтич беше той в действителност?“ Съпоставяйки лудите глави на литературната история, авторът подчертава още повече думите на Георги Живков, бъдещия министър, в техния странен и нелеп анахронизъм.

Тръгнал по пътеката на страданията на всеки един от портретуваните — от Пушкин до Овидий в Томи, Здравко Петров не изменя на максимата „Когато видиш нещо хубаво, възхищавай се...“ Адресирани до другото, думите на П. К. Яворов звучат с пълна сила и за Здравко Петров — като неписано мото върху сборника от портрети, поредицата, която несъмнено ще продължи с нови профили от поети и литературни законодатели.

Георги Тахов

ТОДОР ПЕЕВ, СЪЧИНЕНИЯ.

Под редакцията на Дочо Леков и Иван Сестримски. С., БАН, 1976

Историята невини е справедлива към тези, които я създават. В оценката си на един от тях тя е прекалено щедра, а като че за сметка на това обрича други на незаслужена забрава. Един от неоправдано отминаваните досега политически и литературни дейци на нашето Възраждане е Тодор Пеев, издаването на чито съчинения, предприето от Дочо Леков и Иван Сестримски, е повод за настоящите бележки.

Като се има пред вид, че Д. Леков отпечата преди известно време и кратка студия за Т. Пеев, не може да не бъдат приветствувани усилията на изследователя за отдаване заслуженото на един деец, чието име досега бе известно главно във връзка с известното Ботево писмо до него („Аз ще направя ръцете си на чукове, кожата си на тъпан и главата си на

история. Наблюденията му водят до извода, че над тази своя творба Пеев работи много сериозно. Замислил я отначало в три действия с пролог, впоследствие той се спира на композиция от пет действия, като запазва докрая живо критично отношение към собственото си произведение: редактира или изхвърля сцени, диалози, думи. За сверка на събитията си критерий той праща първите четири действия на В. Друмев, в чийто архив те и остават поради избухването на Априлското въстание.

Писмата на Т. Пеев нямат онези литературна стойност, каквато например притежават известните пътни писма на Найден Геров. Ботевите писма-изповеди и писма-програми, лаконичните писма-прозрения на Левски или доближавашите се до психологическата художествена проза писма на Райко Жинзифов до П. И. Бартенев. Това са писма, написани делово и пестеливо, от които ни лъхва познатата възрожденска атмосфера на комитетски дела, приготвяне на оръжие, събиране на пари за народните работи, тревоги по отпечатване на вестници, списания или книги, организиране на дружества и събрания, коментари за полемики в печата, често срещане на имена на видни дейци, като Левски, Ботев, Каравелов, Ф. Тютю, П. Хитов и мн. др. Стойността на тия писма е тъкмо в наситеността на атмосферата, която отразяват, защото това говори, че техният автор е бил не страничен наблюдател, а най-деен участник в народната борба и че личността на бореца Тодор Пеев е неразкъсваема — типично по възрожденски — от личността на писателя Тодор Пеев.

Кирил Топалов

„ПРОТИВОРЕЧИВИЯТ СЪЯТ НА ЯВОРОВ“ ОТ СТОЯН ИЛИЕВ С., БАН, 1976. 284. с.

Вече години наред трагическата фигура на Яворов продължава да вълнува поколенията, а поезията му е обект на постоянна изследователска дейност. Изключителният живот на поета, неговият сложен идейно-естетически развой, художественото многообразие на неговото творческо дело все още крият своите загадки, предизвикват непресекваем интерес. И в това няма нищо чудно. Този факт само потвърждава величината на голямото поетическо дело на Яворов, широките възможности за проучване и тълкуване, които то дава.

Нашето литературоведение има своите завоевания в изследването на Яворовото наследство. Достатъчно е да споменем трудовете на Михаил Арнаудов, на Георги Цанев, на Пантелей Зарев, Ганка Найденова и др., в които правилно са видени и осветлени редица страни от изключителното дарование на поета. И все пак всяко ново изследване за П. К. Яворов допълва представата за него, доизяснява

отделни моменти на идейно-художественото му развитие, на неговото самотно оригинално присъствие в света на българската литература. В това ни убеждава и книгата на Стоян Илиев „Противоречивият съят на Яворов“.

Като е имал пред вид натрупаната литература върху големия национален поет, авторът се е стремил да намери свой ракурс на изследване, да се домогне до ново интерпретиране на фактическия материал, да разкрие сложните и фини изяви на този изключителен майстор на стиха. Още заглавието на изследването подчертава амбицията на Стоян Илиев да даде своя принос в явороведението, да потърси синтезираната представа за развитието на автора на „Стихотворения“, „Подир сенките на облаците“, „Безсънници“, като обобща редица наблюдения, интересни схващания за Яворов. В книгата изтъква отлично познание на фактическия материал, неговото ползотворно използване.

Стоян Илиев внимателно отсена ценното, трайното, което са постигнали редица изследователи при тълкуването на Яворовия мир и неговото слово, но той не се стреми да даде оценка на отделните трудове. Него го вълнува изясняването на „противоречивия съят“ на поета. Затова внимателно и последователно критикува още от първата глава на своята книга „Двете лица на Яворов“ навлиза в сложната материя, умело „дешифрира“ запазения материал, за да изясни това, което го вълнува. Той правилно изтъква условията, при които се формира и изразява бъдещият голям български поет; но не търси жизнено-творческото хроникване на събитията, а се насочва към поставената цел — не да постигне монографическа пълнота и изчерпателност при обрисовката на портрета на Яворов, а да изясни причините за неговата загадъчност и противоречивост. Затова в центъра на изложението на труда е вторият период от творчеството на поета, времето на „Безсънници“ и „Прозрения“.

Но авторът не разкъсва облика на поета, не прави механично разделение на неговото поетическо дело, а се стреми да улови сложната линия на развитието, като запази цялостните представи за пътя и делото на Яворов. Затова книгата се налага със своята обобщеност, с майсторското извайване на творческия лик, неподправен и жив, въздействащ и силен. Стоян Илиев много умело прави своя акцент върху втората част от Яворовото творчество, като избягва едностранчивостта, изкуственото разделение. За това спомага богатото обилие на използвания материал, внимателното изследване на фактите и събитията в живота още на ранния Яворов. Изследователят правилно разкрива формирането на неговия мироглед, творческото му изразяване, сложните търсения, които го съпътствуват. Като използва психо-биографичния метод, той убедително подсказва характерното в образа на поета, изяснява неговите вътрешни противоречия, сложния му идейно-духовен мир.